

DİL EĞİTİMİNDE KULLANILAN BİLİMSEL TERMİNOLOJİ ÜZERİNE BİR TASNİF ÇALIŞMASI

Bilginer ONAN

Mustafa Kemal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü,
bilgineronan@gmail.com

Özet

Dil eğitiminde kullanılan bilimsel terminolojiyi sınıflandırmayı amaçlayan bu çalışma, iki bölümden meydana gelmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde, terim ve terminoloji konuları ele alınmıştır. Bu bağlamda, terimlerin genel özellikleri ve alan eğitiminde terminoloji kullanımının olumlu etkileri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde, dil eğitimiyle doğrudan ve dolaylı ilgisi olan terimlerin kaynakları tespit edilmiştir. Dil eğitimiyle doğrudan ilgisi olan terimler, okuma eğitimi, yazma eğitimi, konuşma eğitimi, dinleme eğitimi, kelime hazinesi araştırmaları, ilkokuma ve yazma öğretimi alanlarından tespit edilmiştir. Disiplinler arası nitelik taşıyan terimler; iletişim, göstergebilim, beyin ve bellek araştırmaları, ölçme ve değerlendirme, bilgi felsefesi, gelişim ve öğrenme psikolojisi, öğretim ilke ve yöntemleri, metindilbilim, edebiyat, dil bilgisi ve dilbilimi alanlarından tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında, dil eğitimiyle doğrudan ilgili alanlardan tespit edilen terim sayısı 182'dir. Bu kategoride en fazla terime sahip olan çalışma alanı, konuşma eğitimidir. Çalışma kapsamında, yardımcı alanlardan derlenen terim sayısı 295'tir. Bu kategoride en fazla terim, Öğretim İlke Yöntemleri ile Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi alanlarını birleştiren Genel Kavramlar (76) başlığı altında tespit edilmiştir. Literatürdeki terim kategorileri ve dağılım oranları göz önüne alındığında, dil eğitimi alanının disiplinler arası bir çalışma alanı olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Ana Dili Eğitimi, Terim, Bilimsel Terminoloji, Sınıflandırma

A CLASSIFICATION STUDY ON SCIENTIFIC TERMINOLOGY EMPLOYED IN LANGUAGE EDUCATION

Abstract

This study, with an objective to classify the scientific terminology employed in language education, consists of two parts. The first part of the study deals with the subjects of term and terminology. In this regard, the study focused on the positive effects of the use of terminology and the general characteristics of terms. The second part of the study identifies the sources of the terms, which are directly and indirectly related to language education. The terms directly related to language education were gathered from the fields of reading education, writing education, speaking education, listening education, vocabulary research, first reading and writing instruction. The terms of an interdisciplinary nature were identified from the fields of communication, semiotics, brain and memory research, measurement and evaluation, epistemology, psychology of learning and development, principles and methods of teaching, text linguistics, literature, grammar and linguistics fields. A total of 182 terms was determined from the fields directly related to language education. The field of study with the highest number of terms in this category was elocution. A total of 295 terms were compiled from the auxiliary fields within the study. The highest number of terms in this category were gathered from General Concepts (76), combining the fields of Principles of Teaching Methods and Psychology of Learning and Development. Given the term categories and their distribution in the literature, it can be stated that the field of language education is an interdisciplinary field of study.

Key Words: Mother Language Education, Term, Scientific Terminology, Classification

Giriş

Doksanlı yıllardan itibaren, bilimsel çalışmalarda disiplinler arası anlayışın ortaya çıkmasıyla birlikte, terim ve terminoloji konusu önem kazanmaya başlamıştır. Bunda bazı bilim dallarındaki hızlı gelişmelerin de önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. Bu durum aynı zamanda, terim konusuna yönelik çalışmaların yapılmasını da zorunlu hâle getirmiştir. “Uluslararası toplantılarda terim karmaşası, altmışlı yıllarda gündeme gelmeye başlamıştır” (Bese 1974’den akt. Durak, 2005). Bu bağlamda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. “1980’de, UNESCO’nun uluslararası ortamdaki derlediği terimler gömüsündeki bilimsel kavram sayısının 900.000 dolayında olduğu ifade edilmiştir” (Köksal, 2003: 52). Disiplinler arası çalışmalarla bağlantılı olarak yeni çalışma alanlarının ortaya çıkmasıyla birlikte, bilim literatüründeki terminoloji alanı bugün hızla genişlemektedir. Bu genişleme sürecinde, özellikle akademik eğitimin niteliği açısından her çalışma alanının kendi terminoloji sınırlarını gözden geçirmesi gerekmektedir. Bu çalışmada, dil eğitimi alanının terminolojik sınırlarını belirlemeye yönelik tasnif ve analizlere yer verilecektir. Tasnif ve analizlere geçmeden önce, terim ve terminoloji kavramları üzerinde durmak gerekiyor.

Terim, “bir bilim, sanat, meslek dalıyla veya bir konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan kelime, ıstılah anlamına gelmektedir” (TDK, 2005: 2330). Bu tanımla bağlantılı olarak terim bilimi, “bilim dalları, sanat kolları ve çeşitli uzmanlık alanlarıyla ilgili kavramları tespit edip bunları adlandırmaya yarayan terimleri türetmeyi, terimlerle ilgili sorunları incelemeyi amaç edinmiş dilbiliminin bir dalı, terminoloji anlamına gelmektedir” (TDK, 2005: 2330). Anlamları dar ve sınırlı olan terimler, bilim dallarının sanat ve meslek kollarının mensupları arasında kısa yoldan anlaşmayı sağlayan sözlere dir. Terim sözü, Latince *son sınır* anlamına gelen *terminus* kelimesine benzetilerek *derlemek* fiilinin eski şekli olan *termek* fiiline *-im* eki getirilerek türetilmiştir” (Zülfikâr, 1991: 20). Köksal (2003: 51)’e göre terim, “dil bilgisi ve söz dizimi bakımından genel dildeki herhangi bir sözcükten ayrı sayılmazsa da anlamsal bakımdan çoğunlukla karmaşık bir bilimsel ya da teknik bilimsel tanımı, hiçbir belirsizliğin söz konusu olmadığı bir kesinlikle, bütünüyle içinde taşıyan özel bir sözcüktür.” Dilin söz varlığı içinde ayrı bir öneme ve işleve sahip olan terimler, sözcük anlam bilimi açısından farklı özelliklere sahip kelime gruplarıdır. Zülfikâr (1991:20-30)’da terimlerin sahip olduğu özellikler şu şekilde ifade edilmektedir:

1. Terimler bilimsel bir kavramın tek karşılığı olarak kullanılmaktadırlar.
2. Terim dışındaki anlamlı kelimeler, cümlede yanında bulunduğu kelimelere göre anlamca ve görevce değişikliğe uğrayabilir. Terimlerde ise böyle bir durum söz konusu olamaz. Anlamları sabittir.
3. Dilin genel kelimelerinin hangi anlama geldiğini sözlüğe bakmadan cümledeki anlamından aşağı yukarı çıkarmak

Dil Öğretiminde Kullanılan Terminoloji Üzerine Bir Tasnif Çalışması

mümkündür. Terimlerin anlamları çok sınırlı ve özeldir. Bildirdiği anlam yorumu açık değildir.

Görüldüğü gibi terimler, bir dilin sözcüğü içinde farklı şekilde değerlendirilmesi gereken kelimelerdir. Terim dışındaki bir kelimenin anlam değeri, sözdizimsel bağlam içinde belirlenirken terimler bu kapsamın dışında kalmaktadır. Bir kelimenin terim anlamı sabittir. Farklı anlam değerleri içermemektedir. Nesnel bir anlam özelliği taşımaktadır. Bu yönüyle, belirli bir çalışma alanı içerisinde hem düşünme hem de iletişim sürecini kolaylaştırmaktadır. Terimler, dilin en az çaba yasasına uygun kullanımlardır. Bilimsel kavramları ifade eden bir kod özelliği taşımaktadırlar. “Bir dilin kültür ve medeniyet dili olarak gelişmişliğinin temel göstergelerindedir. Birçok alanda konular, terimlerden yola çıkılarak hedef kitleye kazandırılmaya çalışılmaktadır” (Pilav, 2008: 267). Bu bağlamda, terimlerin bir dildeki ontolojik gerekliliğinden de söz etmek gerekir. “Terimler; bilim, teknik, sanat dallarında, öğrenimde, felsefe ve dinde, genel kültür dilindeki sözcüklerden daha önemli yer tutar. Terimleri kaldırırsanız, insan beyninin en yüce ürünlerini de bir anda kargaşalığa atmış olursunuz” (Dizdaroğlu, 1988: 12).

Bir bilim alanının gelişmesinde kuşkusuz terim kategorilerinin önemli bir yeri vardır. Özellikle yeni kurulmuş çalışma alanlarının bilimsel bir kimlik kazanmasında, bu alanın terminolojisine yönelik çalışmalar büyük önem taşımaktadır. Türkçe Öğretimi bölümleri bu alanlardan biri olma özelliğini taşımaktadır.

Eğitim tarihimizde “Türkçe öğretmeni yetiştirme faaliyetleri 1926-27 öğretim yılında, bizzat büyük önder Atatürk’ün emriyle Konya’da açılan Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü’yle başlar. 1997 yılında eğitim fakültelerinin yeniden yapılandırılması sürecinde Türkçe Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Türkçe Öğretmenliği Bölümü adıyla müstakil bir bölüm hâline dönüştürülmüştür (Güzel, 2010: 374). Cumhuriyet döneminde, Türkçenin eğitimi ve öğretimi ile ilgili çalışmaların başladığı 1926 yılından bugüne 90 yıl geçmiştir. Bu süre zarfında özellikle 1997 yılından günümüze geniş bir bilimsel literatür oluştuğu söylenebilir. Bilimsel çalışmalarla bağlantılı olarak farklı çalışma alanlarının da katkısıyla alanın sınırlarını belirleyebilecek bir terminoloji birikimi de oluşmuştur.

Yukarıdaki temel düşünceden hareketle bu çalışmada, dil eğitiminin terminoloji alanı, bu alana katkı sağlayan diğer alanlardan aktarılan ve bilimsel literatürde kullanılan terim kategorileri ile birlikte belirlenecektir. Böylelikle, disiplinler arası bir çalışma alanı olma özelliğine sahip dil öğretimi alanının kavramsal sınırları gözler önüne serilecektir.

Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde, dil eğitimi alanında kullanılan bilimsel terminolojiye kaynaklık eden alanlar ve bu alana aktardıkları terimler üzerinde durulacaktır. Dil eğitiminin terminoloji birikimi incelendiğinde, genel olarak “okuma, yazma, konuşma, dinleme, iletişim, göstergebilim, anlam bilim, kelime hazinesi araştırmaları, metindilbilim, beyin araştırmaları, bellek araştırmaları, ölçme ve

değerlendirme, edebiyat, çocuk edebiyatı, dil bilgisi, dilbilim, bilgi felsefesi (epistemoloji), gelişim ve öğrenme psikolojisi, eğitim bilimi, öğretim ilke ve yöntemleri, ilkokuma ve yazma öğretimi, psikoloji, sosyoloji” gibi alanlardan beslendiği görülmektedir. Bugün dil eğitiminde kullanılan terimler, yukarıda sıralanmış olan alanlardan biri veya birkaçıyla ilişkilendirilebilmektedir. Bu kaynaklar içerisinde okuma, yazma, konuşma, dinleme, kelime hazinesi, ilkokuma ve yazma öğretimi dil eğitimi alanıyla doğrudan ilgilidir. Diğer alanlar, dil öğretimiyle farklı yakınlık derecelerine sahip yardımcı disiplinlerdir.

Okuma Eğitimi Alanından Aktarılan Terimlerle İlgili Bulgular

Okuma, dil öğretiminin temel beceri alanlarından biridir. Mevcut dil eğitimi literatürü incelendiğinde, okuma alanı ile ilgili öne çıkan ve sık kullanılan şu kavramlar tespit edilmektedir: *Okuma, akıcı okuma, algı genişliği, anlama becerisi, atlayarak okuma, bağımsız okuma, edebî metinleri okuma, eleştirel okuma, göz-ses genişliği, göz atarak okuma, grup olarak okuma, hızlı okuma, işaretleyerek okuma, okuma eğitiminin fiziksel unsurları, okuma hızı, okuma modelleri, okuma stratejileri, okuma tiyatrosu, okuma yaklaşımları, okumanın zihinsel unsurları, okunabilirlik, özetleyerek okuma, paylaşarak okuma, seçmeli esnek okuma, sesli okuma, sesli okuma hızı, sessiz okuma, sorgulayıcı okuma, soru sorarak okuma, söz korosu, tahmin ederek okuma, tam okuma, tartışarak okuma, yarı sesli okuma, scrol stratejisi.*

Bu çalışma kapsamında, doğrudan okuma alanını ilgilendiren 35 adet terim tespit edilmiştir. İlkokuma ve yazma alanıyla ilgili terimler, bu kapsamın dışında bırakılmıştır. Okuma alanını oluşturan terimlerin önemli bir kısmı, okuma tekniklerini ifade eden terimlerden meydana gelmektedir. Okuma tekniklerini ifade eden terimler arasında, akıcı okuma, algı genişliği, göz ses genişliği gibi bu alana ait özgün terimler de bulunmaktadır. Bunlar içerisinde, örnek teşkil etmesi bakımından *algı genişliği* üzerinde durulabilir.

Algı Genişliği (Perceptual Span); “Satır üzerinde gözün bir duruşta görebildiği sözcüklerden anladığı kavramın genişliğine denir. Algı genişliği, gördüğümüz yazıdan daha geniş olur; çünkü zihin ilerideki anlamı tasarlayabilir. Algı genişliği, okuyucunun yetiştirme düzeyine, okunan yazının güçlüğüne, kolaylığına göre daralır genişler (Göğüş, 1978: 63). Bu kavram, Akyol (2007: 16)’da Periferik Alan olarak da ifade edilmektedir. Türkçede çekim ekleri, bağlaçlar ve çekim / edat birleşiminden oluşan yapılar ve deyimler, okuma sürecinde algı alanını genişleten unsurlardır.

Yazma Eğitimi Alanından Aktarılan Terimlerle İlgili Bulgular

Yazma, dil öğretiminin temel beceri alanlarından biridir. Dil eğitimi literatürü incelendiğinde yazma alanı ile ilgili öne çıkan ve sık kullanılan şu kavramlar tespit edilmektedir:

Yazma, akıcı yazma, anlatım biçimleri, anlatma becerileri, bağımsız yazma, betimleyici yazma, cluster tekniği (kümeleme/salkım oluşturma), dikte, eleştirel

Dil Öğretiminde Kullanılan Terminoloji Üzerine Bir Tasnif Çalışması

yazma, grup olarak yazma, güdümlü yazma, hikâye edici yazma, hikâye haritası tekniği, ikna edici yazma, işbirliği yaparak yazma, karşılaştırmalı yazma, kavram haritası, not alma, özet çıkarma, planlı yazma, serbest yazma, sorgulayıcı yazma, süreç odaklı yazma yaklaşımı, ürün odaklı yazma, yaratıcı yazma, yazı bilinci, yazılı dil, yazı dili, yazılı dil becerileri, yazma kaygısı, yazma tutukluğu, yazma türleri.

Bu çalışma kapsamında, doğrudan yazma eğitimi alanını ilgilendiren 32 terim tespit edilmiştir. Yazma alanını oluşturan terimlerin önemli bir kısmı, yazma tekniklerini ifade eden terimlerden oluşmaktadır. Yazma alanı, metin dilbilim ve ilk okuma yazma alanları ile ilişkili olduğu için bu alanlardaki terimlerin önemli bir bölümü, yazma eğitiminin terminoloji alanını da ilgilendirmektedir. Yazma eğitimi ile ilgili terimler içerisinde örnek teşkil etmesi bakımından *dikte* kavramı üzerinde durmak gerekir.

Dikte, “seçilmiş bir yazıyı öğrencilere söyleyerek yazdırmadır. Yazma eğitiminde çok kullanılmış bir yöntemdir. Bu yöntemin yetiştiriciliği ve gereği üzerine günümüzde karşı görüşler de ileri sürülmüştür. Bununla birlikte dikte, öğrencilerin yazım düzeylerini anlamak, bir kuralın öğrenilip öğrenilmediğini denetlemek için başvurulacak bir yöntemdir” (Göğüş, 1978: 379). Yazdırılacak metin, öğrenciler tarafından anlaşıldıktan sonra dikte çalışması yaptırılmalıdır (Onan, 2013: 76). Dikte çalışmasında özellikle öğrencilerin ilk kez karşılaştıkları kelimelerin tanıtılması gerekmektedir.

Konuşma Eğitimi Alanından Aktarılan Terimlerle İlgili Bulgular

Okuma ve yazmada olduğu gibi konuşma da dil öğretiminin temel beceri alanlarından biridir. Mevcut dil eğitimi literatürü incelendiğinde, konuşma alanı ile ilgili öne çıkan ve sık kullanılan şu kavramlar tespit edilmiştir:

Konuşma, açık oturum, ağız, şive, lehçe, akıcılık, aksan, anlatma becerileri, argo, artikülasyon (eklemlleme) bozukluğu, atlama, boğumlama (eklemlleme), bükümlülük, demagoji, diyafram, dizartri, dolgu ses, dudak ve damak yarıklığı, eleştirel konuşma, ezber, ezgi, ezgileme, forum (kütüphane tartışması), gaf, güdümlü konuşma, hazırlıklı konuşma, hazırlıksız konuşma, ıslıklama, işitilebilirlik, jargon, katılımlı konuşma, kekemelik, kolokyum, konferans, konuşma dili, konuşma hızı, monolog, mülakat, münazara, panel, pelteklik, retorik (belâgat, hitabet), sempozyum, serbest konuşma, sözlü dil becerileri, süre, ton, tutukluk, vurgu, sözlü dil, sözlü dil becerisi.

Bu çalışma kapsamında, doğrudan konuşma alanını ilgilendiren 51 terim tespit edilmiştir. Konuşma alanını oluşturan terimlerin önemli bir kısmı, konuşma eğitiminde teknikleri ifade eden kavramlardan oluşmaktadır. Ayrıca, konuşma ile ilgili terimlerin dinleme, metin bilgisi ve dilbilim gibi alanlarla da ilgili olduğunu belirtmek gerekir. Bu başlık altında, örnek teşkil etmesi bakımından *Boğumlama (Eklemlleme-Artikülasyon)* kavramı üzerinde durulacaktır.

Boğumlama (Eklemlleme-Artikülasyon) “sesin oluşumunda kullanılan hava akımına göre, akciğerlerden, gırtlaktan veya art damaktan gelen havanın belli konumlara girmesini sağlayarak gırtlığın üst kısmında bulunan ses organları

aracılığıyla konuşma seslerini oluşturma ve çıkarma işlemidir. Sesler, eklemleme biçimine ve eklemlediği yere göre sınıflandırılmaktadır. Seslerin sınıflandırılması; hava akışı düzenine, ses tellerinin işleyişine, yumuşak damağın durumuna, dil ve dudaklar gibi ağız içindeki öteki organlara göre yapılmaktadır” (Kocaman, Özsoy, İmer, 2011:113). Boğumlama kavramı, konuşma eğitiminde doğrudan doğruya konuşmanın fiziksel bir özelliği olan telâffuz konusunu ilgilendirmektedir. Boğumlamayla ilgili problemler konuşma sürecinde söyleyiş hatalarına neden olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, ana dili eğitiminde farklı metin türleri üzerinden yaptırılacak okuma çalışmalarının boğumlamayla ilgili problemlerin çözümünde etkili olacağı söylenebilir.

Dinleme Eğitimi Alanından Aktarılan Terimlerle İlgili Bulgular

Okuma, yazma ve konuşmada olduğu gibi dinleme de, dil öğretiminin temel beceri alanlarından biridir. Dinleme, anlama becerilerinden biri olup sözlü dil becerisi grubuna girmektedir. Mevcut dil öğretimi literatürü incelendiğinde, dinleme alanı ile ilgili öne çıkan ve sık kullanılan şu kavramlar tespit edilmiştir:

Dinleme, anlama becerileri, ayırtıcı dinleme, bilgi için dinleme, dinleme / anlama hızı, dinleyiş ses bilimi, eleştirel dinleme, empati kurarak dinleme, estetik dinleme, iletişimsel dinleme, katılımlı dinleme, katılımsız dinleme, not alarak dinleme, seçici dinleme.

Bu çalışma kapsamında, doğrudan dinleme alanı ilgilendiren 14 terim tespit edilmiştir. Dinleme alanını oluşturan terimlerin önemli bir kısmı, dinleme eğitiminde teknikleri ifade eden kavramlardan oluşmaktadır. Dinleme alanındaki terimlerin diğer temel dil becerileri alanına ait terimlerden daha az olduğu görülmektedir. Bunun temel sebebi, dinleme alanının dolaylı olarak konuşma, okuma, metin bilgisi, iletişim ve dilbilim alanlarıyla ilgili olmasıdır. Zaman zaman, dinleme alanıyla ilgili hususların ifadesinde bu alanlardaki terimlerden de yararlanılmaktadır.

Bu başlık altında, örnek teşkil etmesi bakımından *eleştirel dinleme* kavramı üzerinde durulacaktır. Eleştirel dinleme, “dinlenenlerin doğru olup olmadığını kontrol etme olup, demokratik toplumlarda yaşayan bireyler için hayati bir öneme sahiptir. Eleştirel dinlemede, işitsel yolla gelen bilgilerin doğru ve mantıksal olup olmadığı kontrol edilmektedir. Eleştirel dinlemede konuşmacının sergilediği dil ötesi davranışlar da kontrol edilmektedir. Dinleyici, gelen mesaj hakkında değerlendirme yapar. Mesajın eleştirilebilmesi için ortaya konulan gerekçelerin gerçekleri yansıtmadığı, bilgilerin güvenilir bir kaynaktan gelip gelmediği, tutarlı olup olmadığı gibi durumlardan hareket edilebilir. Eleştirel dinleme için öğrencilerin kullanabilecekleri en iyi strateji, değerlendirmedir. Bu özellikler göz önüne alındığında, eleştirel dinlemenin ana dili eğitimi açısından son derece önemli bir kavram olduğu söylenebilir.

İletişim Alanından Aktarılan Terimlerle İlgili Bulgular

İletişim; bilgiyi, duyguyu, düşünce, tutum ve kanılarla davranış biçimlerinin kaynak ile alıcı arasındaki ilişkilendirme yoluyla bir insandan diğerine muhtelif kanallar yoluyla aktarılmasıdır. Yazılı, sözlü ve görsel kanallar düşünüldüğünde de, bu kavramın dil öğretimini doğrudan ilgilendirdiği söylenebilir.

Dil eğitimi literatürü incelendiğinde, iletişim alanıyla ilgili, dil öğretiminde kullanılabilecek şu kavramlar tespit edilmektedir:

Beden dili, bildirişim, çatışma, empati, iletişim, kod, kod açma, yorumlama, kodlama, proxemiks, jest, mimik.

Bu çalışma kapsamında, doğrudan iletişim alanını ilgilendiren 12 terim tespit edilmiştir. Örnek teşkil etmesi bakımından *beden dili* kavramı üzerinde durulacaktır.

Konuşma ve dinleme alanındaki terimlerin bir kısmı iletişim alanını doğrudan ilgilendirmektedir. Örneğin beden dili kavramı hem konuşma hem de dinleme alanıyla ilgilidir. Beden dili “davranış biliminin bir alt dalı olarak ortaya çıkmıştır. Yapılan araştırmalar, bir konuşmacının beden dili adı verilen tutum ve hareketlerini sözlerine katarak konuşmasının kişilerin iknasında, mesajın daha etkili hâle getirilmesinde son derece etkili olduğunu ortaya koymuştur. Beden dili ile toplumların kültürleri arasında önemli bağlantılar vardır. Konuşma sırasında yapılan bir hareket, bir toplumda mesajın etkisini artırırken diğerinde tam tersi bir etki yaratabilir (Baltaş, 1998: 46). Beden dili; jest, mimik, oturuş biçimi, göz teması ve bakışlar, kişisel mesafe (hâkimiyet alanı), giyiniş tarzı, renk tercihi gibi unsurlardan meydana gelmektedir. İletişim sırasında bu unsurlar, iletilen mesajla birlikte hareket etmektedir.

İletişim alanını ilgilendiren terimlerin tamamı, başta konuşma olmak üzere temel dil becerilerini yakından ilgilendirmektedir. Bu durum, iletişim alanında dil öğretimini ilgilendiren terim sayısını doğal olarak sınırlamaktadır.

Kelime Hazinesi Alanından Aktarılan Terimlerle İlgili Bulgular

Kelime hazinesi “bir dilin bütün kelimeleri, bir kişinin veya topluluğun söz dağarcığında yer alan kelimeler toplamıdır” (Korkmaz, 1992: 10). Kelime hazinesi üzerine yapılan araştırmalar ve bu araştırmalardan elde edilen veriler, dil öğretimini doğrudan ilgilendirmektedir.

Mevcut dil eğitimi literatürü incelendiğinde, kelime hazinesi alanıyla ilgili şu kavramlar karşımıza çıkmaktadır:

Kelime, ağırlık, kelime hazinesi, alıcı (pasif – edilgen) kelime hazinesi, anahtar kelime, argo, derinlik, doğrudan kelime öğretimi, genişlik, jargon, kelime ailesi, kelime ayırt etme, kelime grubu, kelime kalitesi, kelime öğrenme süreci, kelime sağırlığı, kelime körlüğü, kelime sıklığı, kelime tanıma, kelime türü, kelime yaygınlığı, terim, üretici (aktif) kelime hazinesi, ven şeması, anlam analizi tekniği.

Bu çalışma kapsamında, kelime hazinesi alanını ilgilendiren 25 terim tespit edilmiştir. Tespit edilen terimler içerisinde örnek teşkil etmesi bakımından *derinlik* kavramı üzerinde durulacaktır.

Kelime öğretiminde sözcük bilgisi derinlik, genişlik ve ağırlık olmak üzere üç boyutta ele alınmaktadır. Bu kavramlar aynı zamanda kelime hazinesinin birer boyutunu ve niteliğini göstermektedir. Derinlik, bu niteliklerden birini oluşturmaktadır. “Derinlik, sözcüklerin çeşitli anlamlarını bilmektir” (Göğüş, 1978: 360). Derinlik aynı zamanda bir kelimenin metin bağlamı içerisindeki farklı anlam değerlerini ifade etmektedir. Öğrencinin bir metni doğru anlayabilmesi ve düşüncelerini tam olarak aktarabilmesi için kelimenin derinlik boyutuna hâkim olması gerekmektedir.

Göstergebilim ve Anlambilim Alanından Aktarılan Terimlerle İlgili Bulgular

Göstergebilim, “toplum yaşamının birer parçası olan gösterge dizgelerini inceleyen alan olarak tanımlanabilir. Dilsel gösterge düzenleri ile resim, mimarlık, müzik, moda gibi dilsel olmayan dil dışı anlamlandırma düzenleri de bu alana girmektedir” (Vardar, 1998: 112). Ferdinand De Saussure’e göre gösterge, bir kavramla bir işitim imgesini birleştirir. Burada işitim imgesinin altını özellikle çizmek gerekir. İşitim imgesi, göstergenin ses yapısı, kavram ise anlamsal içeriğidir” (Guiraud, 1994: 8). Bu açıdan bakıldığında dil dışı göstergeler ve dil göstergelerinin anlam özelliklerini inceleyen anlam bilimi alanı ile ilgili terimler, göstergebilim içerisinde ele alınacaktır.

Mevcut dil öğretimi literatürü incelendiğinde, göstergebilim ve bu kapsama giren anlambilimle ilgili şu terimler karşımıza çıkmaktadır:

Alt anlamlılık, anlam, anlam değeri, anlam haritası, anlama, anlamlama, anlamsal alan, benzetme, çağrışımsal anlam / tasarım, deyim aktarması, dil alanı / kavram alanı, eş anlamlılık, eş seslilik, eş yazımlılık, genelleme, görsel okuma, görsel okuryazarlık, hiper metin, kavram, kelime, kelime ailesi, kelime bağdaşıklığı, kelime grubu, kılınış, görünüş, örtülü anlam, sinestezi / duyular arası aktarım, sözlüksel alan, temel anlam, uzak bağdaştırma, yönlendirme kuralları, görsel sunu.

Bu çalışma kapsamında, göstergebilim ve anlambilim alanını ilgilendiren 32 terim tespit edilmiştir. Örnek teşkil etmesi bakımından, tespit edilen kavramlar içerisinde *anlam değeri* üzerinde durulacaktır.

Bir kelimenin anlam değeri, dizge içerisindeki kullanımına göre belirlenmektedir. “Sözcüğün içeriği, ancak kendi dışındaki öğelerin yardımıyla gerçekten belirlenebilir. Sözcük, bir dizgenin parçasıdır. Yalnızca bir anlam içermekle kalmaz; farklı anlamlarda da kullanılabilir. Herhangi bir sözcüğün değerini, onu çevreleyen öbür sözcükler belirler” (Saussure, 2001: 169). Temel anlam da dâhil olmak üzere bir kelimenin sahip olduğu bütün anlam özellikleri, bir anlam değeridir. Kelimenin anlam değeri, kelime hazinesinin derinlik boyutuyla ve kelime öğretimiyle doğrudan ilgilidir. Dil kullanımında önemli olan, çok sayıda kelime bilmek değil; bilinen kelimelerin farklı anlam değerlerine hâkim olabilmektir. Bu durum aynı zamanda, kişinin sahip olduğu kelime kalitesinin de bir göstergesidir.

Metindilbilim ve Edebiyat Alanından Aktarılan Terimlerle İlgili Bulgular

Metindilbilim “Metni oluşturan öğelerin ve metindeki dilsel düzenlerin çözümlenmesiyle ilgili dilbilim dalıdır. Metindilbilim, 1960’larda tümceden büyük metinlerin yapılarını açıklamak için yapısal bir çalışma olarak başlamış, daha sonra hem sözlü hem yazılı metinleri işlev ve iletişim değeri açısından ele alan bir yönelime dönüşmüştür. Bu çerçevede metindilbilim konuları arasında şunlar bulunmaktadır: Metni oluşturan öğelerin yapısal ve işlevsel düzenleri, metin türleri ve alt türler, metinlerin işlenmesinde disiplinler arası çalışmalar, biçembilim ve sözbilim ilişkileri” (İmer, Kocaman, Özsoy, 2011: 190). Edebiyat alanıyla iç içe olduğu için bu bölüme edebiyat alanından aktarılan terimler de eklenecektir.

Dil öğretimi literatürü incelendiğinde, metindilbilim ve edebiyat alanıyla ilgili şu terimler karşımıza çıkmaktadır:

Metin, metindilbilim, abartma, aforizma, ana duygu, ana düşünce, anahtar kelime, anlatı, anlatım biçimleri, bağdaşıklık, bağdaştırma / metafor, bağlam, benzetme, bilgilendiricilik, çatışma, çocuk edebiyatı, deneme, duruma uygun olma, editör, eksilteli ifade, fıkra, gönderim, gözlemci bakış açısına sahip anlatıcı, hâkim bakış açısına sahip anlatıcı, hermenotik, imge, izlek (tema), kabul edilebilirlik, kompozisyon, konu, kurgulama, kurmaca, makale, masal parodisi, küçük yapı, büyük yapı, üst yapı, metinlerarasılık, metinlerle ilişkilendirme, metinsellik ölçütleri, metin adacığ, monolog, olay / vaka, olay örgüsü, önvarsayım, sezdirim, röportaj, sözce, sözcelem, tema, tutarlılık, pandomim, üslûp, roman, hikâye, tiyatro, fabl, piyes.

Bu çalışma kapsamında, metindilbilim ve anlambilim alanını ilgilendiren 58 terim tespit edilmiştir. Örnek teşkil etmesi bakımından, tespit edilen bu kavramlar içerisinde, *Metinsellik Ölçütleri* üzerinde durulacaktır.

Metinsellik, “bir metni, metin olmayan tümce ya da sözce topluluğundan ayırmak için başvurulan ölçütler ya da bir metnin oluşması için gerekli koşullar olarak düşünülmektedir. Beaugrande ve Dressler bu ölçütleri metin içi ve alıcıya yönelik olarak iki bölümde ele almaktadır. Metin içi ölçütler; tutarlılık ve bağdaşıklıktır. Alıcıya yönelik ölçütler; amaçlılık, durumsallık, bilgi vericilik, benimsenebilirlik, metinlerarasılık olarak tespit etmiştir. Metnin oluşumunu belirleyen ölçütlerin açıklanmasında genellikle yukarıda belirlenen ölçütler temel alınmaktadır. Bugün için de aynı ölçütler geçerlidir” (Toklu, 2003: 14).

Görüldüğü gibi metin dilbilim alanı, dil öğretimi alanına en fazla terim aktaran alanlardan biri olma özelliğine sahiptir. Bu durum, dil öğretimi alanında kullanılan ana materyalin metin olmasından kaynaklanmaktadır. Bu alandan aktarılan terimlerin aynı zamanda dil eğitiminde yüksek bir kullanım sıklığına sahip olduğu söylenebilir.

Beyin ve Bellek Araştırmalarından Aktarılan Terimlerle İlgili Bulgular

Beyin ve bellek konusunda yapılan araştırmalar ve bu araştırmalarda kullanılan terim ve kavramlar, 1990’dan itibaren farklı çalışma alanlarında kullanılmaya başlanmıştır. Bu alanlardan biri ve en başta geleni eğitimidir. Beyin ve

bellek alanındaki terimlerin eğitimde kullanılmaya başlanmasıyla birlikte dil öğretimi alanı da bu durumdan etkilenmiştir. Özellikle eğitimin bilişsel boyutunun önem kazanması ve beyin temelli öğrenme yaklaşımının gündeme gelmesiyle birlikte beyin ve bellekle ilgili kelimelerin kullanım sıklığı, dil öğretimi alanında bir artış göstermiştir.

Dil eğitimi literatürü incelendiğinde, beyin ve bellek araştırmalarından dil öğretimine aktarılan ve kullanılabilirliği olan şu terimler tespit edilmektedir:

Akson, aleksi, algı genişliği, amigdala, anısal (epizodik) bellek, anlam kurma, anlamsal (semantik) bellek, asperger sendromu, bellek, beyin fırtınası, beyin temelli öğrenme, biliş, bilişsel gelişim, broca alanı, bütünsel beyin modeli, deklaratif (açık) bellek, deklaratif olmayan (örtük) bellek, dendrit, disemi, disleksi, dizartri, duyuşsal kayıt, hiperleksi, hipokampus, kısa süreli bellek, nöron, sinaps, sinestezi, uzun süreli bellek, wernicke alanı.

Bu çalışma kapsamında, beyin ve bellek alanını ilgilendiren 30 terim tespit edilmiştir. Örnek teşkil etmesi bakımından, tespit edilen bu kavramlar içerisinde *Beyin Temelli Öğrenme* üzerinde durulacaktır.

Beyin Temelli Öğrenme, öğrenme sürecini ve öğrenme ortamlarını beynin çalışma sistemiyle uyumlu hâle getirmek amacıyla ortaya çıkmış bir stratejidir. “Sosyal yaşamın içerisindeki doğal öğrenmeyi, sınıf içerisinde öğrenilen anlamla birleştirmeyi öngörmektedir. Bu yaklaşıma göre gerçek ve anlamlı öğrenme, bireyin sosyal yaşantısında anlamlandırabildiği ya da kullanabildiği kavramsal süreçlerdir. Beyin Temelli Öğrenme yaklaşımında bireyler tam öğrenme düzeyinde anlamlı öğrenir ve kendi bilgilerini yapılandırırılar” (Duman, 2015, s. 50). Beynin öğrenme doğasına aykırı olan ezberden uzak bir anlayış vardır. Öğrenilen bilgi, öğrencinin yaşam alanıyla ilişkilendirilerek anlamlı hâle getirilmektedir. Beyin Temelli Öğrenme yaklaşımında analiz, sentez, kavrama gibi düşünsel süreçler en üst düzeyde ve bir arada kullanılmaktadır. Öğrenci, öğrenme ortamı ve öğrenme nesnesi ile duyuşsal bir bağ kurmaktadır.

Ölçme ve Değerlendirme Alanından Aktarılan Terimlerle İlgili Bulgular

Ölçme, “öğretim etkinliklerinin sayısal verilerle ifadesi, değerlendirme ise bu sayısal ifadelerin belli ölçütlere göre yorumlanmasıdır (MEB, 2005: 10). Türkçe öğretiminde ölçme ve değerlendirmede testler, gözlemler, projeler, çalışma kâğıtları, öz değerlendirme, eşleştirmeli sorular, açık uçlu sorular, öğrenci ürün dosyası, performans değerlendirme, dereceli puanlama anahtarı (RUBRİC), kavram haritaları, tutum ölçeği gibi araçlar kullanılmaktadır.

Dil eğitimi literatürü incelendiğinde, ölçme değerlendirme alanından dil öğretimine aktarılan ve kullanılabilirliği olan şu kavramlar tespit edilmiştir:

Ölçme, değerlendirme, analiz basamağı sorusu, bilgi basamağı sorusu, çoktan seçmeli testler, dereceli puanlama anahtarı (RUBRİC), eşleştirmeli sorular, kavram haritaları, nitel araştırma, öğrenci ürün dosyası, öz değerlendirme, performans değerlendirme, performans ödevi, PISA sınavı, proje ödevi, tutum ölçekleri, yanlış analizi envanteri, testler, gözlemler, çalışma kâğıtları, açık uçlu

Dil Öğretiminde Kullanılan Terminoloji Üzerine Bir Tasnif Çalışması

sorular, kısa cevaplı testler, doğru yanlış testleri, başlangıç değerlendirme, süreç değerlendirme ve sonuç değerlendirme, sunu.

Bu çalışma kapsamında, ölçme ve değerlendirme alanını ilgilendiren 26 terim tespit edilmiştir. Örnek teşkil etmesi bakımından *değerlendirme* kavramı üzerinde durulacaktır.

Değerlendirme, “ölçme sonucunda ulaşılan sayısal verilerin yorumlanması işlemidir” (MEB, 2005: 10). Bir başka ifadeyle, “Öğrencinin gelişim durumunu belirleme işlemidir. Bu belirleme işlemi için gerekli veriler, ölçme yoluyla elde edilmektedir. Değerlendirme, öğrencinin durumunu incelemek, açıklamak, anlamak, tanımlamak ve diğerleriyle karşılaştırmak için ölçmek demektir” (Güneş, 2007: 348). Değerlendirme kavramı genellikle ölçme ile birlikte telaffuz edilmektedir. Yapılandırmacı yaklaşımla birlikte, Türkçe öğretimi ve diğer alanlarda, ölçme ve değerlendirme konusunda yeni bakış açıları geliştirilmiştir. “Bu değerlendirme anlayışında, öğrencinin gelişimini izlemek için değerlendirmenin sürekliliği üzerinde durulmaktadır. Yapılandırmacı yaklaşıma göre değerlendirme, üründen çok süreci gözlemek, öğrencinin gelişimi hakkında düzenli bilgiler toplamak, öğrenci merkezli etkinliklere ağırlık vermek, öğrencinin kendisini geliştirmesine yardımcı olmak, değişik tip etkinlikler yapmak, öğrenme süreci boyunca edinilen becerileri değerlendirmek, değerlendirme sürecine öğrenci ve ailesini de katmak gibi konuları içermektedir” (Güneş, 2007: 347, 348). Türkçe öğretiminde değerlendirmenin başlangıç değerlendirme, süreç değerlendirme, sonuç değerlendirme, öz değerlendirme, akran değerlendirme ve performans değerlendirme gibi türleri vardır.

Dil Bilgisi ve Dilbilim Alanından Aktarılan Terimlerle İlgili Bulgular

Dil bilgisi ve dilbilim alanları, dil öğretimine en yakın alanlardır. Dil bilgisi, “çeşitli düzeydeki okullarda, Türkçenin ses, şekil ve cümle yapısı ile cümlenin öğeleri arasındaki anlam ilişkilerini öğretene bilgi dalıdır” (Korkmaz, 2007: 68). Dil bilimi ise “dilin genel ve özel niteliklerini, dil olaylarını inceleyen; dillerin doğuşlarını, zaman içindeki gelişimlerini, yeryüzündeki yayılışlarını ve aralarındaki ilişkileri araştıran ve niteliği bakımından diğer birtakım bilim dalları ile de yakından ilişkileri bulunan bilim dalı olarak tanımlanmaktadır” (Korkmaz, 2007: 68). Dil bilgisi; özel dil kavramını ele alırken, dil bilimi; evrensel dil kavramına odaklanmıştır.

Dil eğitimi literatürü incelendiğinde, dil bilgisi ve dil bilimi alanlarından dil öğretimine aktarılan ve kullanılabilirliği olan şu kavramlar tespit edilmiştir:

Dil, ağız, şive, lehçe, alfabe, akustik ses bilimi, alofon, bağımlı biçimbirim, bağımsız biçimbirim, bürün olguları (prozodik birim / parçaüstü birim), derin yapı, yüzey yapı, dil bilgisi (gramer), dil yapısı (dil sistemi), dil yetisi, dil bilimi, doğal iki dillilik, ezgi, ezgileme, fizyolojik ses bilim, fonem, fonetik, fonoloji, gelişmeli ses bilim, holofraz, iki dillilik, işlevsel dil kullanımı, dil farkındalığı, üst dil farkındalığı, kelime grubu, kelime türü, kip, kiplik, kronem farkı, kültürel iki dillilik, ses bilimi, sosyolekt, söyleyiş ses bilimi, ton, tonem farkı, vurgu, dil edinim kuramları, dil edinimi, karşılaştırmalı kuram.

Bu çalışma kapsamında, dil bilgisi ve dilbilimi alanını ilgilendiren 45 terim tespit edilmiştir. Örnek teşkil etmesi bakımından *derin yapı yüzey yapı* kavramları üzerinde durulacaktır.

“Derin yapı, yüzey yapının karşıt durumu olup bir cümlenin soyut olarak anlam bilimsel boyutunu temsil etmektedir. Bu yapı, cümlenin biçimsel veya sentaktik görüntüsünün aksine, görünmeyen fakat algılanabilen seviyesi olup dönüşümlü gramerde temel yapı, uzak yapı, birincil yapı vb. birçok adla ifade edilmektedir. Cümlenin bu seviyesi bize aynı yüzey yapıya sahip cümlelerin derinlerinde yatan farklı anlamları ayırt etmemiz konusunda yardımcı olmaktadır. Yüzey yapı ise bir cümlenin sentaktik olarak üretilmiş ve son hâlini almış şeklidir. Yüzey yapıdaki cümleler, nihaî olarak ifade edilmiş olup duyulmaya (kulağa) ve okunmaya (göze) hitap eder, duruma gelmişlerdir” (Demirci, 2013: 70). Rifat (1998:74)’a göre yüzey yapı, “derin yapıların dönüşüm denilen işlemlerle bir üst katmana, daha az soyut bir düzleme aktarılması sonucunda doğar. Bir dilde, aynı derin yapıdan türeyen çok sayıda yüzey yapı vardır.”

Bir dilin, yüzey yapısını oluşturan özellikler, o dilin gramer kurallarını meydana getirmektedir. Ses birimden söz dizimsel yapıya kadar bütün özellikler dile özgüdür (Onan, 2015: 93). Derin yapı yüzey yapı kavramları, dil öğretimi açısından önem taşımaktadır. Dil öğretiminde, sadece yüzey yapı kuralları yani dil bilgisi yeterli değildir. Yüzey yapının anlama yani derin yapıyla olan uyumu da önem taşımaktadır. Özellikle temel dil becerilerini geliştirmede etkili olan faktörler bu ilişkiler bağlamında tespit edilip ele alınmalıdır.

Bilgi Felsefesi Alanından Aktarılan Terimlerle İlgili Bulgular

Bilgi kavramı, dil öğretiminin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Bilme etkinliği ile doğrudan ilgilidir. Bu kavram, bilgi felsefesi ile ilgili kaynaklarda bilme etkinliği ile birlikte açıklanmaktadır. “Bilinçli ve akıllı varlık olan insan, sahip olduğu farklı bilgi türleriyle karşılaştığı nesnelere bilmek ister. İnsan, bilme etkinliğinde bilen; yani özne, karşılaştığı nesnelere ise bilinen yani objedir. Bilme etkinliği, özne (bilen) ve nesne (bilinen) arasında oluşan süreçtir. Böyle bir etkinliğin sonucunda çıkan ürüne de bilgi adı verilir. Bilgi, özne ve nesne arasında kurulan bağdan oluştuğuna göre, bu bağlar ancak özne tarafından kurulabilir” (Çüçen, 2001: 16-17). Dil, bilginin oluşum sürecinde, özne ve nesne arasında ilgi kurmada yararlanılan en yetkin kodlama aracıdır.

Dil öğretimi literatürü incelendiğinde, bilgi felsefesi alanından dil öğretimine aktarılan ve kullanılabilirliği olan şu kavramlar tespit edilmiştir:

Bilgi, açık bilgi, bilgi türleri, düzenli bilgi, düzensiz bilgi, edinilmiş bilgi, epistemoloji (bilgi felsefesi), nesnel bilgi, ön bilgi, örtük bilgi, öznel bilgi, yeni bilgi, epizodik bilgi, semantik bilgi, yapılandırılmış bilgi, yapılandırılmamış bilgi.

Bu çalışma kapsamında, bilgi felsefesi alanını ilgilendiren 16 terim tespit edilmiştir. Örnek teşkil etmesi bakımından *ön bilgi* kavramı üzerinde durulacaktır.

Ön bilgi, uzun süreli bellekteki depolanmış bilgilerin kısa süreli belleğe çağırılmasıyla oluşturulur ya da öğretmen tarafından öğrenme ortamında doğrudan

Dil Öğretiminde Kullanılan Terminoloji Üzerine Bir Tasnif Çalışması

öğrencilerin kısa süreli belleklerinde yapılandırılan bilgi niteliği taşımaktadır. Kısa süreli bellekte yapılandırılan ön bilgiler, okuma ve dinleme sürecinde yeni bilgilerin algılanma sürecini hızlandırmaktadır. Yapılandırmacı yaklaşımda ön bilgi, öğrenmenin anahtarı olarak kabul edilmektedir. Her öğrenci öğrenme ortamına ön bilgileriyle gelmektedir. Öğrencinin öğrenme ortamında sahip olduğu ön bilgi, öğrenme durumunu doğrudan etkilemektedir. Ön bilgi oluşturma sürecinde, öğretmenin sınıf ortamındaki zihin tiplerini bilmesi gerekmektedir.

İlkokuma ve Yazma Alanından Aktarılan Terimlerle İlgili Bulgular

İlkokuma ve yazma öğretimiyle bağlantılı olarak okuryazarlık kavramının geçmişten günümüze farklı şekillerde tanımlandığı görülmektedir. Okuryazarlık, genellikle bireyin yazılı işaretleri, yani okuma ve yazmayı en basit şekilde anladığı zaman başlamaktadır. Bazı dönemlerde, sadece adını okuyup yazabilene, imzasını atabilene okur – yazar denilirken, bazı toplumlarda okuma kapasitesi ile okunan kelimeleri hatırlama (anlamadan uzak) olarak anlaşılmıştır. Bazı dönemlerde de zorunlu eğitim sonunda kazanılan bilgilere eşdeğer bir kavram olarak ele alınmıştır. Okuma yazma kavramının uluslararası düzeyde belirginleşmesi ve aynı anlamda kullanılmaya başlanması 1950’li yıllara rastlamaktadır.

Dil eğitimi literatürü incelendiğinde, ilkokuma ve yazma öğretimi alanından dil eğitimine aktarılan ve kullanım sıklığı olan şu kavramlar tespit edilmiştir:

Alfabe, bitişik eğik yazı, cümle çözümlene yöntemi, dik temel yazı, dikte, el yazısında hız, fonksiyonel okuryazarlık, gizli okumaz – yazmazlık, görsel okuryazarlık, ilkokuma ve yazma öğretim yöntemleri, multifonksiyonel okuryazarlık, okuma – yazma hakkı, okumaz – yazmazlık, okuryazarlık, okuryazarlık düzeyleri, parmak yöntemi, resimli ses yöntemi, ses bilinci, sesçil yazım, ses temelli cümle yöntemi, sestem okuma yöntemi, sestem öğretim yöntemi, temel okuryazarlık, yazı okuryazarlık, yarı sesli okuma.

Bu çalışma kapsamında, ilkokuma ve yazma öğretimi alanını ilgilendiren 25 terim tespit edilmiştir. Örnek teşkil etmesi bakımından *ses bilinci* kavramı üzerinde durulacaktır.

“Ses bilinci, seslere duyarlı olma, kelimelerin seslerini tanıma, ayırt etme, ses ve heceleri birleştirme, değiştirme gibi becerilerin edinilmesidir. Ses bilinci, çocukları kelimenin öğeleri hakkında bilinçlendirmeyi amaçladığından, dilin sesleri üzerinde düşünme, tanıma, ayırt etme, dikkat etme, keşfetme, farkına varma gibi zihinsel işlemleri gerektirmektedir. Bu beceri sayesinde çocuk dikkatini kelimelere yoğunlaştırmakta, kelimeyi tanımakta, kelimenin seslerden ve hecelerden oluştuğunu öğrenmekte, hecelerini ayırmakta, birleştirmekte, ses birimlerini kullanarak yeni kelimeler üretmektedir. Bu bilinç, çocuğun okuma-yazma öğrenme sürecinde, sesleri harflerle ilişkilendirmesini, eşleştirmesini, harfleri tanımasını, okumasını, yazmasını ve giderek yazılı heceleri, kelimeleri tanımasını gerektirmektedir” (Güneş, 2007: 78). Ses bilincini geliştirmeye yönelik çalışmalar, okul öncesi dönemden itibaren başlamalıdır. Çocuk için yapılacak olan sesli okuma

çalışmaları (masal okuma) ses bilincini geliştirmede etkili olacaktır. “Sesli okuma etkinlikleri, bir kişinin bir metni bir başkasına okumasını içermektedir. Ebeveyn – çocuk bağlamında bu etkinlik birebir gerçekleşebilir. Bu aynı zamanda birkaç çocukla ve hatta bir grupla da yapılabilir” (Kasten ve Yıldırım, 2013: 9). Okuma yazma öncesinde bu etkinlikler ebeveynler ya da diğer büyükler tarafından gerçekleştirilmelidir. Okul öncesi dönemde yapılan sesli okuma çalışmaları, çocuğun ana dilindeki seslerin fonem değerlerini öğrenmeleri açısından son derece önemlidir. Ses bilinci gelişmiş çocuklar, okuma yazma becerilerini akranlarına göre daha hızlı bir şekilde geliştirebilirler.

Genel Kavramlarla İlgili Bulgular

Genel kavramlar başlığı altında, dil eğitimi ilgilendiren genel terimlerle birlikte, öğrenme psikolojisi ve öğretim ilke ve yöntemleri alanından aktarılan terimlere yer verilmiştir. Bu alanlardan dil eğitimine aktarılan ve kullanım sıklığı yüksek olan kavramlar şunlardır:

Amaç, kazanım, analiz, ara disiplin, araç, beceri, yetenek, balık kılıcı tekniği, benmerkezci düşünme, beyin fırtınası, beyin temelli öğrenme, bilgiyi işleme modeli, biliş, bilişsel alan basamakları, bilişsel dil yaklaşımı, bilişsel gelişim, Bloom yöntemi, buluş yoluyla öğrenme, çoklu zekâ kuramı, çözümlene yöntemi, birleşim yöntemi, davranış değişikliği, davranışçı yaklaşım, değer, dengeleme, ders kitabı, dil öğretim yaklaşımları, dramatisasyon yöntemi, eğitim ortamı, eğitim programı, eleştirel düşünme, eleştiri, etkinlik, ezber, gereç, gestaltçı öğrenme, gösteri yöntemi, gruplama yöntemi, hazırlık çalışmaları, ilişkilendirici yöntem, ilke, iş birliğine dayalı öğrenme, kuantum öğrenme, materyal tasarımı, medya okuryazarlığı, motivasyon, öğrenme, öğrenme öğretme süreci, öğrenme alanı, öğrenme stratejisi, öğretim, öğretme, öğretim programı, önerme ağı, önerme, örtük program, öz düzenleme, özel öğrenme güçlüğü, piramit, praksi, apraksi, probleme dayalı öğrenme, program (müfredat), proje tabanlı öğrenme, sentez, sezgisel düşünme, sınama – yanılma, soru – cevap yöntemi, strateji, tartışma yöntemi, teknik, tümdengelim yöntemi, tümevarım yöntemi, yansıtıcı düşünme, yapılandırmacı yaklaşım, yaratıcı düşünme, yöntem (metot).

Bu çalışma kapsamında, genel kavramlar başlığı altında tasnif edilen öğrenme psikolojisi, eğitim bilimi ve Türkçe eğitimiyle ilgili genel nitelikli kavramlardan oluşan 76 terim tespit edilmiştir. Örnek teşkil etmesi bakımından, gelişim ve öğrenme psikolojisi alanından aktarılan *Dengeleme* kavramı üzerinde durulacaktır.

Bilişsel gelişimde dengeleme “bireyin özümleme ve düzenleme yoluyla çevresine uyum sağlayarak dinamik bir dengeye ulaşma sürecidir. Dengeleme süreci, bireyin çevreye uyumunu ve dengeye ulaşmasını sağlar. Bireyin denge durumu statik değildir. Ortaya çıkan yeni uyarıcılarla denge durumu bozulur. Bu dengesizlik, özümleme ve düzenleme yoluyla giderilir ve yeni bir denge durumu sağlanır. Öğrenme, büyük ölçüde organizmanın denge durumunun bozulmasına ve dengenin yeniden daha üst düzeyde kurulmasına bağlıdır. Bireyi, tamamen bilişsel

Dil Öğretiminde Kullanılan Terminoloji Üzerine Bir Tasnif Çalışması

yapıyı yeniden düzenlemeye zorlayan ya da tamamen özümlemeye yönelten etkileşimler, dengeleme sürecini harekete geçirmez. Eğer öğretmenler, çocukların düzeyinin altında davranışlar kazandırmaya çalışırlarsa, verilen bilgiyi kolaylıkla özümseyeceklerinden ilgileri dağılır. Çocukların düzeyinin çok üstünde problem çözmeleri beklendiğinde de, var olan şemalarıyla harekete geçmeleri mümkün olmayacağından problemi çözmekten vazgeçerler. Her iki durumda da dengeleme meydana gelmez” (Senemoğlu, 2007: 38). Dengeleme dil öğretiminde, dil bilgisi derslerini doğrudan ilgilendirmektedir. Metinle ilgili çalışmalarda, öğrenme öğretme sürecinin her aşamasında sorulan sorular, birer dengeleme aracı olarak işlev görmektedir. Soru, öğrenme sürecinde yeni bilgi ve edinilmiş bilgi arasındaki uyumun oluşturulmasında kullanılmaktadır.

Sonuç ve Tartışma

Dil öğretimi alanında kullanılan bilimsel terminolojiyi çalışma alanlarına göre sınıflandırmayı amaçlayan bu çalışmada, şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Çalışma kapsamında toplam 477 terim tespit edilmiştir.

Dil öğretimi literatüründe kullanılmakta olan terimler, 18 farklı konu alanı ile ilişkilendirilebilmektedir. Çalışma kapsamında bu alanlar: Okuma Eğitimi, Yazma Eğitimi, Konuşma Eğitimi, Dinleme Eğitimi, İletişim, Kelime Hazinesi, Göstergebilim, Anlambilim, Metindilbilim, Edebiyat, Beyin ve Bellek Araştırmaları, Ölçme ve Değerlendirme, Dilbilgisi, Dilbilim, Bilgi Felsefesi, İlkokuma ve Yazma Öğretimi, Genel Kavramlar başlığı altında ele alınan eğitim bilimi, öğretim ilke ve yöntemleri ve öğrenme psikolojisi ile ilgili kavramlar temelinde tespit edilmiştir.

Okuma Eğitimi, Yazma Eğitimi, Konuşma Eğitimi, Dinleme Eğitimi, Kelime Hazinesi, İlkokuma ve Yazma Öğretimi alanları, dil öğretimi sürecini doğrudan ilgilendiren alanlardır. Çalışma kapsamında bu alanlara ait 182 terim tespit edilmiştir. Bu terimlerin konu alanlarına göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 1: Dil Öğretimini Doğrudan İlgilendiren Alanlardaki Terimlerin Dağılımı

Konu Alanı	Terim Sayısı
Okuma Eğitimi	35
Yazma Eğitimi	32
Dinleme Eğitimi	14
Konuşma Eğitimi	51
Kelime Hazinesi	25
İOYÖ	25
Genel Toplam	182

İOYÖ: İlkokuma ve Yazma Öğretimi

Tablo 1’de de görüldüğü gibi, dil öğretimini doğrudan ilgilendiren alanlardan en az terim kategorisine sahip alan, dinleme eğitimidir.

Bu alana ait 14 terim tespit edilmiştir. Bu kategoride en fazla terimin konuşma alanından tespit edildiği görülmektedir. Çalışma kapsamında, konuşma ve konuşma eğitimi alanıyla ilgili 51 terim tespit edilmiştir.

Dil öğretimi alanıyla dolaylı ilgisi olduğu düşünülen İletişim, Göstergebilim, Anlambilim, Metindilbilim, Edebiyat, Beyin ve Bellek Araştırmaları, Ölçme ve Değerlendirme, Dilbilgisi, Dilbilim, Bilgi Felsefesi, Eğitim Bilimi ve Öğrenme Psikolojisi alanlarından dil öğretimine aktarılan toplam 295 adet terim tespit edilmiştir. Bu terimlerin konu alanlarına göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 2: Yardımcı Alanlardan Aktarılan Terimlerin Konu Alanlarına Göre Dağılımı

Konu Alanı	Terim Sayısı
İletişim Becerileri	12
Göstergebilim ve Anlambilim	32
Beyin ve Bellek Araştırmaları	30
Ölçme ve Değerlendirme	26
Dilbilgisi ve Dilbilimi	45
Metindilbilim ve Edebiyat	58
Genel Kavramlar (ÖİY – GÖP)	76
Bilgi Felsefesi	16
Genel Toplam	295

ÖİY: Öğretim İlke ve Yöntemleri

GÖP: Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi

Tablo 2’de görüldüğü gibi, dil öğretimini dolaylı olarak ilgilendiren alanlardan en az terim kategorisine sahip alan iletişimdir. Bu alana ait 12 terim tespit edilmiştir. Bu alana ait en fazla terimin, Öğretim İlke Yöntemleri, Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi alanlarından aktarıldığı görülmektedir. Bu alanlara ait olup dil öğretiminde kullanılan 76 terim tespit edilmiştir. Bu iki alan, çalışma kapsamında Genel Kavramlar başlığı altında ele alınmıştır.

Tablo 1 ve Tablo 2’de yer alan veriler, dil öğretimine yardımcı alanlardan aktarılan terim sayısının dil öğretimini doğrudan ilgilendiren alanlardaki terimlerden daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, dil öğretimi alanının farklı alanlardan beslenen disiplinler arası bir çalışma alanı olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

- Akyol, H. (2007). *İlköğretimde Türkçe Öğretimi* (Edt. Hayati Akyol-Ahmet Kırkkılıç). “Görsel Okuma ve Yazma”, Ankara: Pegem Akademi.
- Baltaş, Z. ve Baltaş, A. (1998). *Beden Dili*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çüçen, K. (2001). *Bilgi Felsefesi*. Bursa: Asa Yayınları.
- Demirci, K. (2013). *Türkoloji İçin Dilbilim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Dizdaroğlu, H. (1988). “Terimler Üzerine” *Dil Yazıları I*, Ankara: TTK Basımevi.

Dil Öğretiminde Kullanılan Terminoloji Üzerine Bir Tasnif Çalışması

- Duman, B. (2015). *Neden Beyin Temelli Öğrenme*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Durak, M. (2005). *Terimden Anlama Dilbilim Yazıları*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Göğüş, B. (1978). *Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe ve Yazın Eğitimi*. Ankara: Gül Yayınevi.
- Guiraud, P. (1999). *Göstergebilim*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Güneş, F. (2007). *Türkçe Öğretimi ve Zihinsel Yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Güzel, A. (2010). "Türkçe Eğitimi Bölümlerinde Kurulması Gerekli Görülen Ana Bilim Dalları". *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi (Türkçe Öğretimi Özel Sayısı)*. Sayı:27, 371-383.
- İmer, K.-Kocaman, A.-Özsoy, S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Kasten, W. – Yıldırım, K. (2013). *Okuma ve Yazma Eğitimi: Tek Başına Öğrenemem ki!*. Ankara: Pegem Akademi.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2007). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Köksal, A. (2003). *Dil İle Ekin*. İstanbul: Toroslu Yayınevi.
- MEB (2005). *İlköğretim 1-5. Sınıf Programları Tanıtım El Kitabı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi.
- Onan, B. (2013). *Dil Eğitiminin Temel Kavramları*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Onan, B. (2015). "Derin Yapı Yüzey Yapı İlişkisi Bağlamında Temel Dil Becerileri Üzerine Bir Analiz Çalışması." *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3(3), 91-110.
- Pilav, S. (2008). "Terim Sorunu ve Eğitim Öğretimde Terimlerin Yeri ve Önemi". *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt:16, No:1. 267-276.
- Rifat, M. (1998). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları I*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Saussure, F. (2001). *Genel Dilbilim Dersleri* (Çev: Berke Vardar), İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Senemoğlu, N. (2007). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Gönül Yayıncılık.
- TDK (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Toklu, O. (2003). *Dilbilime Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Vardar, B. (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: ABC Yayınevi.
- Zülfikâr, H. (1991). *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.